

Галина ГРИМАСHEВИЧ

«ТО ТАКІ ПОДОБНИ ЄЗИК БИЛ ДО УКРАЇНСЬКОГО...»

**Аркушин Григорій. Голоси з Підляшшя (Тексти).
– Луцьк: РВВ „Вежа” ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. – 536 с.**

Упродовж останніх років українська діалектна текстографія поповнилася новими здобутками. Варто відзначити такі: «Говірки Чорнобильської зони: Тексти» (Упоряд. П.Ю. Гриценко, Н.П. Прилипко, О.А. Малахівська, Л.А. Москаленко, Л.Г. Анісімова, Ю.І. Бідношия, С.П. Гриценко, Л.В. Дика, М.В. Поістогова, Л.В. Рябець. – К., 1996.); неоціненне чотирикнижжя «Говірка села Машеве Чорнобильського району» (К., 2003. – Ч. 1: Тексти / Уклад. Ю.І. Бідношия, Л.В. Дика; Ч. 2: Тексти / Уклад. Г.В. Воронич, Л.А. Москаленко, Л.Г. Пономар.; Ч. 3: Матеріали до Лексичного атласу української мови / Уклад.: Ю.І. Бідношия та ін.; Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К., 2005. – Ч. 4), двокнижжя, яке упорядковано Н.М.Глібчук, «Говірки південно-західного наріччя української мови: Збірник текстів» (Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 155 с.) та «Українські говірки південно-західного наріччя: Тексти» (Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. – 238 с.), збірки «Старобільщина. Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій» (Упор. Глуховцева К.Д., Курило В.С., Леснова В.В. та інші. – Луганськ: Шлях, 2000. – 128 с.), «Північно-східна Слобожанщина (Новописковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області). Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій» (Упор. Магрицька І.В., Семистяга В.Ф., Сікорська З.С. та ін. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.) та деякі інші, оскільки раніше українські діалектологи послуговувалися переважно хрестоматією «Говори української мови».

«Голоси з Підляшшя» – чергова (віримо – далеко не остання!) книга невтомного збирача народних діалектних скарбів, людини, залюбленої в кожне діалектне слово, відомого діалектолога сучасності, професора Волинського університету Григорія Левковича Аркушина. Вагомість і важливість цього видання визначається тим, що наразі майже відсутні діалектні тексти, записані від українців, які проживають поза межами України, тому праця актуальна для мовознавців усієї Славії. Запропонована книга є продовженням плідної діяльності вченого, який присвятив Західному Полісся низку досліджень, зокрема дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук „Мисливська лексика західнополіських говорів” (1986), ряд монографій та лексикографічних праць („А хтось

же вас народжував, слова..." (1993), „Силенська гуторка. Топоніміка, люди, мова" (1994), «Словник західнополіських говірок» (2000), „Сказав, як два зв'язав" (2002), „Словник евфемізмів" (2005), «Іменниковий словотвір західнополіського діалекту» (2003) та ін.).

У передмові Г.Л. Аркушин відзначає, що територія Підляшшя була в полі зору вчених, свідчення цьому – наявність текстів з Підляшшя як у додатках до монографій, у дисертаціях, так і в окремих опублікованих виданнях українських і польських мовознавців, хоча записів з північного Підляшшя дуже мало (серед останніх – етнолінгвістичні матеріали Юрія Бідноший) (с. 6-8). І всі ці дослідження показують, «як стрімко на схід пересувається міжмовна границя, як зменшується територія поширення українських говірок» (с. 8), тому збереження для нащадків мовлення підляшуків сьогодні є просто необхідним й особливо актуальним.

Як зазначає автор у передмові, ідея створення текстів з Підляшшя народилася у розмові з Ярославом Василювною Закревською, яка ще в 1997 році, збираючи разом з Григорієм Левковичем та студентами діалектні матеріали на Підляшші, „подала ідею створення збірників текстів, бо саме на основі такого фіксованого мовлення можна досліджувати діалектну фонетику і фонологію, морфологію та синтаксис" (с. 6), а також установити належність говірки до певної мови (української, білоруської, польської).

Перші записи діалектного мовлення представленої території сягають 1997 року, коли Заклад української філології Університету Марії Кюрі-Скловської (м. Люблін, Польща) організував діалектологічну експедицію на північне Підляшшя, у якій брали участь студенти з Польщі та Волинського державного університету імені Лесі Українки, Григорій Левкович Аркушин та Ярослава Василювна Закревська.

В анотації до видання зазначено: «У збірнику вміщені тексти з південного і північного Підляшшя, записані впродовж 1997-2006 років, тематично тексти розподіляються на розповіді про сім'ю, звичаї обряди, про те, що й досі болить, перекази та бувальщини; а ще автор намагався знайти відповідь у самих підляшуків, якою мовою вони говорять. Пропоновані розповіді передані фонетичною транскрипцією, паралельно запропоновано транслітерацію цих текстів засобами сучасної української графіки за умови максимального збереження говіркових відмінностей».

Для полегшення сприйняття текстів і, очевидно, у зв'язку з тим, що їх будуть читати не тільки діалектологи, а й історики, етнографи, фольклористи, етнологи, автор паралельно з транскрипцією, яка вже апробована в інших діалектологічних дослідженнях і є найбільш виправданою щодо фіксації найтонших фонетичних відтінків діалектного мовлення, подає на суміжній сторінці транслітерацію текстів засобами української графіки.

У збірнику представлено тексти з 35 підляських говірок, розташованих з півдня на північ, причому дві окраїнних говірки автором не віднесено до українських підляських, а подано їх для порівняння. Щоб читачеві легше було визначити належність говірки до української чи білоруської, Г.Л. Аркушин у передмові подає визначальні риси, якими різняться ці дві мовні стихії, покликаючись на дослідження інших учених (М.Саєвича, Ю.Карського) щодо проблеми належності говірки до української чи білоруської, але матеріал подано так, що читач сам може встановити «білоруськість» чи «українськість мовлення».

Тематика представлених текстів різноманітна, але переважно це проблеми, питання, з якими люди стикаються упродовж усього свого життя, різні випадки з життя, спогади про молодість, розповіді про своє село, про церкву, про святкування релігійних свят (Різдво, Багата вечере, Водохреще, Великдень, Юрія, Трійця), про ведення домашнього господарства та виконання сільськогосподарських робіт, про давні одяг та їжу тощо. У кінці збірника для полегшення роботи з ним автор подає тематику розповідей, яка включає 59 тем, причому переважають розповіді про походження села, про життя інформаторів та випадки з нього, бувальщини, про вечорниці та весілля (с. 531-532). Варто зазначити, що одним з важливих питань, які хвилюють Григорія Левковича і, як свідчать тексти, часто і самих інформаторів, є питання „По-якому ви говорите?“, що представлено значною кількістю відповідей та дозволяє їй інформаторові, і читачеві зрозуміти, яка ж все-таки мова лежить в основі мовлення кожного населеного пункту.

Зрозуміло, що представлена в текстах територія рясніє специфічними діалектними утвореннями та полонізмами, тому для полегшення сприйняття і кращого розуміння всіх відтінків діалектного мовлення автор уклав „Словничок діалектних слів та деяких ужитих полонізмів“, який нараховує 472 слова (напр.: *гон* ‘терта картопля’, запечена в каштулі’, *танувати* ‘розуміти’, *засни* ‘снігові пагорби’, *плуца* ‘легені’, *сажавка* ‘невеликий ставочок’, *хутк’і* ‘холодець’), а також „Словничок деяких власних назв“ (35 одиниць), які пересічному читачеві можуть бути не зовсім зрозумілими (напр.: *б’іла* ‘м. Біла-Підляська у Люблінському воєводстві’, *грабарка* ‘свята гора на північному Підляшші’, *йан* ‘Купало’).

Крім усього вищевказаного, варто відзначити скрупульозну роботу автора над поданням матеріалу з кожної говірки, щоб забезпечити достовірність викладених фактів. Григорій Левкович чітко паспортизує зібраний матеріал у кожній з говірок, указуючи точну дату запису, автора збирання матеріалу, людей, які були присутні при цьому дійстві (не тільки інформаторів), подає короткий нарис про населений пункт, місце запису текстів (магазин, „на лавочці“, у хаті), про мову інформатора, яка може бути позначена

різними впливами у зв'язку з перебігом його життя поза межами говірки. Інформаторами були жінки (42 особи) та чоловіки (33 особи) похилого чи старшого віку (так, найстарша жінка Божко Харитина 1906 р.н., яка на час записів уже мала 100 років (с. 338), інші – переважно 20-х – 30-х р.н. XX ст., наймолодша жінка 1946 р.н.; серед чоловіків найстарший 1913 р.н., наймолодший – 1942 р.н.), про яких теж подано додаткову інформацію (повне прізвище, ім'я, по батькові, записане переважно мовою говірки, чи вказівка на відмову інформатора називати ці дані про себе, корінний житель чи приїжджий, скільки років проживає у цьому населеному пункті, дівочі прізвища жінок та ін.).

Окремо Г.Л. Аркушин подає розповіді вихідців з Підляшшя (с. 454-523), які переважно проживають у Любліні і які „відірвані від свого села, а отже, і від своєї говірки, хоч і стверджують, що вони говорять тільки так, як їх навчили їхні батьки” (с.453). Чи це так – читач можна простежити із самих розповідей.

„Голоси з Підляшшя” – це тільки перша частина задуманого автором трикнижжя, яку можна не тільки прочитати, а й послухати, бо до збірника текстів упорядник додав компакт-диск з розповідями, які відсутні в тексті, а також з піснями, що дає можливість відчутти неповторний колорит Підляшшя. Дві наступні – „Голоси з волинського Полісся” та „Голоси з Берестейщини” – уміщуватимуть матеріали з інших теренів Західного Полісся, „таким чином порівняно повно будуть представлені західнополіські говірки” (с. 6). Тож нехай авторові вдасться здійснити задумане в найближчий час, бо таких матеріалів потребує не тільки українська, а й слов'янська лінгвістика, адже вони стануть безцінним джерелом вивчення мови, історії етносу, поповнять українську діалектну текстографію безцінним матеріалом, збережуть для майбутніх поколінь величезний пласт української культури і мови.

